

ONA TILI TA'LIMIDA YUTUQ VA MUMAMMOLAR

Gulshoda Pratova O'tkirbek qizi

Andijon davlat univertiteti

Filologiya fakulteti 2-bosqich talabasi

pratovagulshoda1@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6621701>

Annotatsiya: Mamlakatimiz hayotida ro'y berayotgan tub o'zgarishlar kelib chiqib gazetimiz sahifalarida ta'lim muammolari, ularning yechimi, ta'limni takomillashtirishning dolzarb masalalari bo'yicha bi necha fikrlarni olib bordik. Zamonaviy ona tili ta'limimiz yaqin o'tmish davridagidan shu nuqtai nazardan qay darajada takomillashtirildi? Ta'lim maqsadi, mazmuni, usul va vositalarini mukammallashtirish bo'yicha nimalarga erishdik? Bu borada qanday muammolar mavjud?

Kalit so'zlar: ta'lim mazmuni, ta'lim maqsadi, ta'lim usulu, slaydlar Istiqlol yillaridagina ona tilidan ta'lim mazmuni, maqsadi va usuli masalasi kun tartibiga qo'yildi va hal etildi. Bu ulkan yangilik bo'ldi. Ta'lim mazmuni ona tilining tabiatidan kelib chiqilgan nazariy bilimlar silsilasidan tashkil topdi. Ta'lim maqsadi —o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini takomillashtirish, fikr mahsulini og'zaki va yozma shakllarda nutq sharoitiga mos ravishda to'g'ri ifodalash malakasini shakllantirish mazmunini oldi. Ta'lim usuli esa reproduktiv(qayta bayon qilish)dan kognitiv-pragmatik (mustaqil va ijodiy fikrlash va uni nutq sharoitiga mos ifodalash)ga o'tdi. Buni ona tili ta'limi tarixidagi bemisl hodisa sifatida baholash mumkin. Albatta, har qanday muammoning yechimi yangi muammolarni vujudga keltiradi. Aslida, taraqqiyot mantig'i mana shunda. Ona tili ta'limi ham bundan mustasno emas. Keraksiz nazariy masalalarga behad chuqur kirib ketilganligi, grammatika ta'limiga ustunlik berilib, so'z ta'limi keyingi o'rinlarga tushib qolganligi, darsliklardagi xatoliklar, nazariy chalkashliklar, o'quvchi egallagan ko'pgina bilimlarning aslida kompetensiyaviy mohiyatga ega emasligi kabilar bugun ona tili ta'limidagi muammolardandir. — Istiqlol farzandining ta'lim-tarbiyasi, jumladan, ona tili ta'limi murakkab va serqirra jarayon, uni davr talablariga javob beradigan darajada amalga oshirish ko'p omillarga bog'liq. Bunda davlat siyosati (davlat tomonidan yaratilgan shart-sharoit), o'quv qurollari(darslik, qo'llanma sifati, saviyasi), ularning mazmunini o'quvchi ongiga singdirishda qo'llanadigan usul va vositalar (texnik, ashyoviy va hokazo), ta'limni amalga oshiradigan shaxs(o'qituvchi)ning kasbiy mahorati, shaxsiyati(jonkuyarligi, vijdoni va hokazo), o'quvchining qobiliyati(zehni, xotirasi), uquvi, tarbiyasi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. — Darsliklarimizda tilimizning turkona tabiatiga xos bo'lmagan qoidalar ham yashab kelayotgani yaxshi emas. Ulardan voz kechish

kerak. Tilimiz qat'iy qoliplarga ega. Masalan, ona tili darsliklarida biror qoida tushuntirib kelinadi-da, eslatma deb unga –sig'maydigan ba'zi –istisno holatlar keltiriladi. Holbuki, o'zbek tilining fonetik, morfologik, sintaktik, leksik qonuniyatlari juda qat'iy. O'zbek tilining o'ziga xos qonuniyatlarini sof saqlashimiz, darsliklar mazmunini shu jihatdan takomillashtirib, istisnolardan xalos qilib borishimiz kerak. — Keyingi yillari bir necha marta DTS ishlab chiqildi va ulardagi minimumlar bajarilsa-bajarilmasa, bosqichma-bosqich bosib o'tildi. Ona tili ta'limi DTSlarda belgilanganidan boshqacha tus oldi — lingvistik bilimlarni puxta egallagan tilshunosni tarbiyalash(maqсадning o'zgarishi), oddiy tushunchalarni ilmiy murakkablikda ifodalash(mazmunning o'zgarishi), deduksiyadan induksiyaga —prinsipi||dan teskarisiga — —induksiyadan deduksiyaga|| tartibida fikrlashga o'rgatish(ta'lim usulining o')ga o'tildi, ta'limga darslikdan boshqa yordamchi o'quv vositalari(lug'atlar, qomuslar va hokazo) joriy etilmadi. Natijada nazariya va amaliyot bir-biridan teskari ikki qutbga qarab shiddat bilan uzoqlashdi. Ona tili ta'limining o'zak masalasi — savodxonlikka putur yetdi. Avval ko'cha-ko'yda afishalarda bo_y ko'rsatgan savodsizlik nashriyot eshiklarini-da buzib kirib o'z hukmronligini o'rnatdi. Darslik va lug'atlardagi xatoliklar odatiy holga aylandi, o'quvchilar savodi darajasini tekshirishga mo'ljallangan diktant va bayonlar to'amlaridan tahrirsiz — xatoliklarini tuzatmasdan foydalanib bo'lmay qoldi...— Darslarni turli slaydlar, audioeshittirishlar vositasida tashkil etish, albatta, dars jarayonida vaqt-dan unumli foydalanish, ta'lim sifat-saviyasi, samaradorligini oshirish, bolani darsga qiziqtirishda katta ahamiyatga ega. Lekin darslarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish kerak ekan, deb mashg'ulotlar o'yinga aylantirib yuborildi. O'qituvchilar 45 daqiqani nimanidir o'rgatish uchun emas, turli xil bemazmun —o'yin||lar orqali bolani shunchaki ushlab turish uchungina sarflamoqda. Umuman olganda, ona tili ta'limini takomil darajasiga yetdi, deb ayto olmayman, hali ona tili grammatik talqinlarida mukammallik yetishmaydi. Bu borada o'quvchilarni chalg'itmaslik, o'quv predmetidan bezdirmaslik, ko'nglini qoldirmaslik uchun bir to_xtamga kelish kerak. Respublika ilmiy-metodik kengashi(IMK)da ko'riladigan masalalarni 1-2 oy oldin o'qituvchilar muhokamasiga qo'yish lozim.

IMKlar, odatda, juda tor doirada o'tkaziladi. 10—15 kishining fikri bilan darsliklarni tasdiqlash hozirgi kun talabiga mos kelmaydi.

— Bugungi kunda mutaxassislarimiz tomonidan ona tili ta'limi mazmuni va vositalari bo'yicha OAV, internet saytlari va ijtimoiy tarmoqlarda turli chiqishlar qilinmoqda. Tanqidiy fikrlar ham talay. Bu borada ona tili boshqa o'quv

predmetlaridan ancha —ilgarilab ketdi. Buning sabablari nimada? —
Qo'shtirnoq ichida —ilgarilab ketdi|| deb to'g'ri ta'kidlangan. Tanqidiy fikrlarning ildizi shundaki, o'zga tillardan qoidalarni olish, o'zimizga tatbiq etishda quyushqondan chiqib ketdik. Vaholanki, boshqa til qoidasi bizga to'g'ri kelmaydi. Tilimizning o'z qonuniyatlaridan kelib chiqib, qoida va ta'riflar yaratish kerak. Hozir ham ona tili ta'limida rus tilining ta'siridan qutulganimiz yo'q. Boshqa tillardan olingan namunalar bo'yicha tilimizni rivojlantirish, uslub va xususiyatlarini tilimizga —taqaverish yaxshilik keltirmaydi. —
OAVdagi tanqidiy fikrlarning qator sabablari bor. Avvalo, amaliyotchi o'qituvchilar maslahatlari har doim ham inobatga olinmayapti. Barcha darsliklar uchun mutaxassis amaliyotchi o'qituvchidan bir muharrir tayinlanishi, u darsliklardagi mazmuni muvofiqlashtirishga mas'ul bo'lishi zarur. Shu bilan birga, darslik mazmuni psixologik, pedagogik ekspertizadan ham o'tishi kerak. Metodist va psixologlarning hammuallifligi urfdan qolayotganligi, tilshunoslarga ko'proq e'tibor berilayotganligi yaxshi emas. Mualliflar qatorida tilshunos yetakchi ekan, darslik, albatta, nazariy o'quv predmetiga aylanib qoladi. —
Ona tili fanining asosiy maqsadi to'g'ri va ravon so'zlaydigan, bexato yozadigan savodxon shaxsni yetishtirishdir. Qayta-qayta nashr qilinayotgan darsliklarimizda ham asosan jahon tajribasidan kelib chiqib, o'quvchini mustaqil ishlashga o'rgatishga, matn tuzish qobiliyatini shakllantirishga urg'u berilmoqda. Har bir yangi nashrda darsliklarning xatolari tuzatib borilmoqda. Adabiyot darsligi taqrizchilaridan biri sifatida shuni aytish mumkinki, har bir yangi nashrdan oldin katta bir ishchi guruhi darsliklarni qayta tekshiruvdan o'tkazadi. Har bir sahifa bittalab o'rganib chiqiladi. Hattoki nashriyotlarda musahhihlarning yetishmasligi bois, imloviy, ishoraviy, uslubiy xatolarni ham o'qituvchilar to'g'ri tilashyapti. Shunda ham ba'zan juz'iy kamchiliklar o'tib ketadiki, bu OAVda tanqidiy chiqishlarga sabab bo'lmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Barkamol avlod — O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. —T. : «Sharq», 1997.
2. K arim ov 1. A. Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch. — T.:«Ma'naviyat», 2008.
3. O'zbek adabiy tili. Toshkent, 2013.